

[0463] 57. Nijfrysk *huterich* 'klomsk, skrousk'.

By de wurdboekôfdieling fan 'e Fryske Akademy binne oan distiid ta fjouwer opjeften fan it hjirboppe steande *huterich* ynkommen. Dy meidielingen dogge útwizing dat it neamde eigenskipswurd net op 'e Klæi en yn'e Súdwesthoeke folksriem is, mar allinne yn it súdeastlike part fan Fryslân libbet. De plakken yn 'e Wâlden, dêr't dat adjektyf brûkt wurdt, binne:

a) F r y s k e P e a l l e n. 'Under *huterich* waerd dêr 'skrousk (fan it waer)' forstien.

b) O e r t e r p. Immen dêrwei hat it sintsje ynstjûrd: 'Dominy is *huterich* fan aerd', dat wol sizze 'klomsk'.

c) B e e t s t e r s w e a c h. Ut 'e folkstael is dêr opheind: 'Ik bin sa *huterich*' (fan 'e kjeld bygelyks). Yn dy sizwize meije wy it lykslaen mei 'huverich'.

d) W o l v e g e a. Krektlyk as yn 'e Fryske Peallen kenne hja dêr de forbining '*huterich* waer' = skrousk waer.

In taelman wol altyd graech *útplúzje* oft der wjergaders fan sa'n net algemien bikend wurd bisteane. It sykjen yn 'e Leechdútske tongslaggen die in dit gefal fortuten, hwant yn it *Rheinisches Wörterbuch* founen wy *hutterig* de omskriuwing 'vor Kälte sich schüttelnd, schauernd.'¹ Dat hinget grif mei ús wurd gear en dêrmei ha wy dan in brêge slein fan it Fryske nei it Platdútske gebiet. Lyk as Frysk *huterich* ôflaet wêze moat fan *huterje*, sa heart Rynlânsk *hutterig* by it tiidwurd *huttern*. Dat lêste stiet yndied to boek yn. J. en W. Grimm har *Deutsches Wörterbuch*, forlykje *huttern* 'vor frost zittern und im gefühle des frosts einhüllen'². De bruorren Grimm fornije ús (dl. IV, 2, spj. 1864) dat dy foarm út Niederhessen opjown wie. Mei umlaut forskynt in lykbjittjend *hüttern* 'frieren, frösteln'³ by F. Wrede yn syn *Plattdeutsches Wörterbuch des Kirchspiels Sievershausen*. De skriuwer fan dat wurk hat twa dúdlike foarbylden fan it gebrûk opnommen.: 'bi düssen nattkolen Wëer *hütttert* einen'.- 'de Bengel *hütttert* den ganzen Tag butten 'erumme'.

By nijfrysk *huterje*, Leechhdútsk *huttern*, *hüttern* slút Westflaemsk *hotteren* 'schudden, hutselen'⁴ him treflik oan. Mar net allinne yn it Flaemsk, ek yn Skandinaefske talen kinne wy ús gading fine, hwant nijnoars *hutre*⁵ 'rilje, rydboskje', ndeens (dial.) *hudre*⁵ 'rydboskje fan kjeld of koarts' en nsweeds *huttra*⁶ 'bibbertoskje, klappertoskje' meije wy dêr sûnder mis mei yn 't lyk stelle. It sil klearrichheid ha dat dy hiele wurdkloft út frekwintativen bistiet en wy moatte nou útmeitsje op hokker grounwurd(en) dy tobekgeane. Foar Flaemsk *hotteren* jowt it andert op dy frage gjin swierrichheden, om't it dêrby hearrende stamwurd fansels *hotten* west hat, in tiidwurd, dat it Hollânsk noch ken yn 'e bitsjutting fan 'gearsjitte (fan 'e molke)'. Neist bisibbe oan dat nnl. *hotten* binne nijleechdútsk *hotten*⁷ (Göttingen en Grubennagen) 'wiggelje, wriggelje', eastfrysk-leechdútsk *hotjen*, *hutjen*⁸ 'hobbelje, skodzje' en mhd. *hotzen*, *hutzen*⁹ 'skommelje'.

Bûten foarmen mei affektive *-tt-* kamen wy by ús ûndersvk ek hieltyd lykbjtsjuttende wurden mei *-d(d)-* tsjin, binammen yn Leechdútske kontreien. Sa biskikt ús Danneil foar it Brandenburger dialekt *huddern*¹⁰ 'huverje' en it eigenskipswurd *huddrig* yn: *datt iss huddrig Wäd'r*, it is skrousk waer. Neffens E. Kück bistiet yn 'e Platdútske tongslach fan Luneburg *huddern*¹¹ 'schaudern vor Frost' wylst Schambach foar de Göttinger en Grubenhager geaspraek *hudern*¹² 'rydboskje fan kjeld' fêstlein hat. In oare ôflieding biwarret it Aldingelsk yn *hûdenian*¹³ 'skodzje'.

Frekwintativen kinne lykwols, dat is bikendernôch, net allinne mei it efterheaksel *-er-*, mar ek mei *-el-* makke wurde. By guon wurdstammen is sawol de iene as de oare foarmingswize mooglik. Sa hat, om in mannich foarbylden to jaen, it Westfaelsk it tiidwurd *hotteln*¹⁴ 'lilje, trilje' hiem, de Luneburgers brûke it adjektyf *huddelich*¹⁵ 'kjelderich' en de Mecklenburgers allyksa *huddelig*¹⁶ 'huverich, triljend, skrousk'.

De taellju bringe de wurden, dy't op 't aljemint kommen binne, tobek ta ydg. **kūt-*, in lûdtrime fan ydg. **kuēt-* 'skodzje'¹⁷, en hja nimme forbân oan mei lat.

quatio 'skodzje, stjitte', lit. *kuť éti* 'opskodzje' en lit. *kutrūs* 'gysten'.

Om't njonken ydg. **kūt-* mei in saneamde forweechlike *s* de stamme **(s)kūt-*¹⁸ bistiet, binne in graed uterliker bisibbe: nfrysk *skodzje*, âsaks. *skuddian*, mnl. *scudden*, nnl. *schudden*, âhd. *scutten*, mhd. *schüt(t)en*, nhd. *schütten*, âfrysk *skedda* (mei *i*-umlaut fan *u*). Ta dat tiidwurd hearre mei *-er-*formans mnd. *schöderen*, nnd. *schaudern*, âlder deensk *skudre*, nhd. *schaudern* (út it Leechdútsk) 'huverje' en nhd. *(er)schüttern* 'skokke', ming. *schoderen*, *schuderen*, ning. *shudder* 'beevje, huverje, rilje, trilje'. Bihalven in frekwintatyf mei *-er-* treffe wy hjirby ek ien oan mei *-el-* yn âhd. *scutilôn*, nhd. *schütteln* 'skodzje'.

As men de skiednis fan in seldsum wurd útpluzet, wit men fan to foaren nea net hwat dêr allegearre mei anneks is. It hat bliken dien dat *huterich*, it wurd út 'e Fryske Wâlden, fan in stamme útskaeit, dy't goed yn it Germaensk biwoartele sit en dêr tige wreide hat.

It liket my ta bislút net ûntsjinstich ta om de útkomsten fan dizze lytse bydrage yn 'e foarm fan in wurdboekartikel gear to fetsjen:

h u t e r i c h, eigenskipsw., 'klomsk, skrousk' wurdt sein yn 'e súdlike Wâlden en hinget gear mei Rynlânsk *hutterig* 'rydboskjend fan kjeld'. It is ôflaet fan in tiidwurd *huterje*, dat yn forban stiet mei nijleechdútsk *huttern* (Niederhessen), *hüttern* (Sievershausen) 'huverje, rilje', westflaemsk *hotteren* 'skodzje, hutselje', nnoarsk *hutre*, ndeensk (dial.) *hudre* 'rydboskje fan kjeld of koarts', nsweedsk *huttra* 'klappertoskje'. By dat frekwintatyf heart it stamwurd nnl. *hotten* 'gearsjitte (fan 'e molke)', nijleechdútsk *hotten* (Göttingen en Grubenhagen) 'wiggelje, wriggelje', eastfrysk-leechedútsk *'hotjen, hutjen* 'hobbelje, skodzje', mhd. *hotzen, hutzen* 'skommelje'.

Njonken tiidwurden mei affektive *-tt-* steane lykbjitsjuttende foarmen mei *-d(d)-*, forl. nijleechedútsk *huddern* (Brandenburg en Luneburg), *hudern* (Göttingen en Grubenhagen) 'trilje fan kjeld'. In oare ôflieding mei inkelde *-d-* komt foar yn it Afs. as *hûdenian* 'skodzje'. Ut germ. *hud(d)-*, *hut(t)-* binne fierders mei it efterheaksel *-el-* ûntstien westfaelsk *hotteln* 'lilje, trilje' en de eigenskipswurden nijleechedútsk *huddelich* (Luneburg) 'kjelderich', *huddelig* (Mecklenburg) 'huverich, trilljend, skrousk'. Dy hiele wurdkloft giet tobek op ydg. **kūt-*, in lûdtrime fan ydg. **kuēt-* 'skodzje', dêr't ek lat. *quatio* 'skodzje, stjitte', lit. *kut'ėti* 'opskodzje' en lit. *kutrūs* 'gysten' by brocht wurde. Nêst ydg. **kūt-* forskynt mei forweechlike *s* ydg. *(*s*)*kūt-*, sjoch dêrfoar ûnder *s k o d z j e* en J. Pokorny, *IEW* 632, 957.

By 57:

1. J. Müller, *Rheinisches Wörterbuch III*. Berlin 1935, spj. 1051.
2. J.u.W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch IV*, 2. Leipzig 1877, spj. 1999.
3. Franz Wrede, *Plattdeutsches Wörterbuch des Kirchspiels Sievershausen, Kreis Burgdorf in Hannover*. Celle 1960, s. 118.
4. L.-L. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*. Brugge 1873, s. 443.
5. H.S. Falk-A. Torp, *Norwegisch-Dänisches etymologisches Wörterbuch I*, 2. Aufl. Oslo & Bergen 1960, s. 435.
6. E. Hellquist, *Svensk etymologisk ordbok³ I*. Lund 1957, s. 374.
7. G. Schambach, *Wörterbuch der niederdeutschen Mundart der Fürstenthümer Göttingen und Grubenhagen*. Hannover 1858, s. 86.
8. J. ten Doornkaat Koolman, *Wörterbuch der ostfriesischen Sprache II*. Norden 1882, s. 110.
9. M. Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I*. Leipzig 1872, spj. 1346, 1410.
10. J.F. Danneil, *Wörterbuch der altmärkisch-plattdeutschen Mundart*. Salzwedel 1859 (Neudruck Wiesbaden 1966), s. 86.
11. E. Kück, *Lüneburger Wörterbuch I*. Neumünster 1942, spj. 765.
12. G. Schambach, o.w. (sj. noat 7), s. 87.
13. F. Holthausen, *Altenglisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1934, s. 177.
14. Fr. Woeste, *Wörterbuch der westfälischen Mundart*. Neu bearbeitet von E. Nörrenberg. Norden und Leipzig 1930, s. 106.
15. E. Kück, o.w., (sj. noat 11), spj. 765.
16. H. Teuchert, *Mecklenburgisches Wörterbuch III*. Neumünster 1961, spj. 828.
17. J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch I*. Bern und München 1959, s. 632.
18. J. Pokorny, o. w., s. 957.